

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ НАРОДОЗНАВСТВА

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Директор Інституту народознавства
Національної академії наук України

 акад. С.П. Павлюк

“4” вересня 2020 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕОРІЯ ЕТНОЛОГІЇ

рівень освіти	<u>третій (освітньо-науковий) рівень</u>
галузь знань	<u>03 Гуманітарні науки</u> <i>(шифр і назва галузі знань)</i>
напрямок підготовки	<u>доктор філософії</u>
спеціальність	<u>032 – історія та археологія</u> <i>(шифр і назва спеціальності)</i>
вид дисципліни	<u>обов’язкова</u> <i>(обов’язкова/за вибором)</i>
відділ	<u>історичної етнології</u> <i>(назва відділу)</i>

Львів – 2020

Робоча програма дисципліни “Теорія етнології” для аспірантів за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Розробник: **Павлюк Степан Петрович** – академік НАН України, доктор історичних наук, професор, директор Інституту народознавства НАН України.

Робоча програма затверджена на засіданні відділу історичної етнології

Протокол № 6 від “12” серпня 2020 р.

В.о. завідувача відділу історичної етнології

“2” вересня 2020 р. Демчук (с.н.с. Демчук М.О.)

Схвалено Вченою радою Інституту народознавства НАН України

Протокол № 7 від. “3” вересня 2020 р.

“4” вересня 2020 р. Голова П. Павлюк (акад. Павлюк С.П.)

© Павлюк С.П., 2020

1. Опис навчальної дисципліни

2.

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 03 Гуманітарні науки _____ (шифр і назва)	Нормативна дисципліна Складова 1 (Загальнонаукові компетентності) Цикл 2 (Цикл професійної підготовки)	
	Напрямок підготовки Доктор філософії (шифр і назва)		
Модулів – 1	Спеціальність: 032 Історія та археологія _____	Рік підготовки	
Змістових модулів – 2		1-й	-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання: -		Семестр	
(назва)			
Загальна кількість годин – 90		2-й	-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи – 2 індивідуальний проект - 3	Освітньо-кваліфікаційний рівень: доктор філософії	Лекції	
		16 год.	год.
		Практичні, семінарські	
		14 год.	год.
		Лабораторні	
		- год.	год.
		Самостійна робота	
		60 год.	год.
		Індивідуальні завдання:	
-			
Вид контролю:			
залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить 30 / 60

2. Мета та завдання навчальної дисципліни:

Дисципліна «**ТЕОРІЯ ЕТНОЛОГІЇ**» входить у цикл професійної наукової підготовки аспірантів за спеціальністю 032 «Історія та археологія», що читається в 2 семестрі 1-го курсу аспірантури в обсязі 3 кредитів (за Європейською Кредитно-Трансферною Системою ECTS). Семестр включає 16 години лекцій і 14 годин семінарських занять.

Українська етнологічна наука за останні десятиліття заявила про своє утвердження, ідеологічне переосмислення, методологічне та теоретичне підсилення. Адже етнографія радянського часу моделювалась для реалізації антицивілізаційної, цинічної за своєю суттю імперської програми “злиття націй” у єдиний радянський (російський) народ. Під імперську ідеологію формувався науковий апарат гуманітарних наук, зокрема етнографії, як науки про народ, його походження, традиційну культуру, побут, світогляд тощо. Прогресивність культури вбачалась лише у зв’язку з соціалістичною реальністю, комуністичними ідеалами, інтернаціоналізмом (злиттям націй).

З наукового обігу негласно вилучались такі поняття як “національний”, “нація”, походження народу, національна історія, національна культура та ін. Традиційна культура українців розглядалась не інакше як у контексті східнослов’янської, розуміючи російську, і переважно на паралелях подібності.

Об’єктивація української сучасної етнологічної науки вимагає суттєвого спростування, корекції лженаукових концепцій, версій, понять, тенденційно поданих явищ, подій тощо. При цьому наука, щоб повноцінно і правдиво висвітлювала етнічну історію, повинна уніфікувати науковий термінологічний апарат, як основу об’єктивного розкриття етнокультурного процесу.

Метою курсу є: акцентувати на ключових, етапних подіях становлення українців як народу, теоретично умотивовуючи цей процес. Увагу буде звернуто на етногенетичну проблематику, сучасні тенденції етнічної самоідентифікації, уточненні дефініцій існуючих понять і термінів, а також вивчення і розбір нових, з огляду на постійний розвиток науки етнології.

Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач:

Компетентність проведення наукових досліджень на основі здобутих знань у сфері теоретичної етнології

Програмні результати навчання:

Знання

- знання основних напрямів етнології (еволюціонізм, дифузійнізм, соціологічна школа в етнології, функціоналізм, структурний функціоналізм, школа історичної етнології в США, етнопсихологія, структуралізм, культурний релятивізм, неоеволюціонізм);
- основних теорій етносу;
- фактори утворення етносу; основних концепцій етногенезу;
- вертикальної та горизонтальної стратифікації етносів; взаємозв'язки між етносом, культурою та мовою; етнічних процесів сучасності; природи та характеру міжетнічних конфліктів.

Уміння:

- аналізувати теоретичну літературу з етнології, визначати її належність до наукової школи та напрямку;
- з'ясувати зміст і значення різних етнокультурних процесів;
- застосовувати знання з теорії етнології для вироблення рекомендацій щодо способів міжетнічних комунікацій та залагодження міжетнічних конфліктів.

Дисципліна «**ТЕОРІЯ ЕТНОЛОГІЇ**» відноситься до нормативних, є однією з дисциплін циклу професійної підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня доктора філософії зі спеціальності 032 «Історія та археологія». За підсумками курсу аспіранти здають залік.

3. Програма навчальної дисципліни:

Тема 1. Етнологія в системі соціо-гуманітарних наук.

Основні напрямки та дослідницькі проблеми в етнології. Вивчення традиційної культури. Дослідження етнодемографічної проблематики. Розвиток етнологічних знань як напрямок досліджень в етнології. Етнопсихологічні дослідження. Вивчення міжетнічних взаємовідносин та етнокультурних контактів. Теоретичні проблеми етносу

Тема 2. Понятійний апарат та становлення теоретико-методологічної бази етнології.

Становлення наукової методології в етнологічній галузі. Предмет і методи дослідження міфологічної школи. Метод пережитків та концепція еволюційного розвитку людства в етнології XIX ст. Концепція культурних кіл та її вплив на розвиток етнологічної методології. Соціологічні та психоаналітичні методи в етнології. Теоретико-методологічні підходи в українській етнології другої половини XIX ст.

Тема 3. Основні теорії етносу.

Основні теорії етносу. Проблеми етногенезу. Основні етапи етнічної історії. Типи етнологічних процесів. Етніміми. Традиційна культура як об'єкт вивчення самосвідомості та етнічної ідентичності. Етнічні функції культури.

Тема 4. Етнічні процеси сучасності.

Етнооб'єднавчі процеси. Етнічна дифузія. Етнічна консолідація. Етнічна асиміляція. Міжетнічна інтеграція. Етнічна конвергенція. Етнічна міксація. Етнорозмежувальні процеси. Етнічна парціація. Етнічна сепарація. Етнічна дисперсизація.

Тема 5. Сучасні теоретичні підходи та методи етнологічного дослідження.

Загальнонаукові принципи дослідження. Методологічні підходи. Загальнонаукові методи та специфіка їхнього застосування в етнології. Методи наукового пізнання, що застосовуються в історичних дослідженнях. Методи етнології та їх місце в історичній науці. Структурно-функціональні дослідження в етнології середини ХХ ст. Семіотичні методи. Культурний релятивізм та його вплив на методи в етнології. Крос-культурний аналіз. Постструктуралізм та сучасні методологічні підходи до вивчення етнологічних проблем.

4. Структура навчальної дисципліни. Навчально-тематичний план лекцій, семінарських занять і самостійної роботи

<i>Теми</i>	<i>Назва теми</i>	<i>Кількість годин</i>		
		<i>Лекції</i>	<i>Семінари</i>	<i>Самостійна робота</i>
<i>Змістовий модуль 1</i>				
1.	Етнологія дослідження в системі соціо-гуманітарних наук	3	2	12
2.	Понятійний апарат та становлення теоретико-методологічної бази етнології	3	3	12
<i>Змістовий модуль 2</i>				
3.	Основні теорії етносу	3	3	12
4.	Етнічні процеси сучасності	3	3	12
5.	Сучасні теоретичні підходи та методи етнологічного дослідження	4	3	12
Всього годин за семестр		16	14	60

5. Методи навчання:

У процесі вивчення дисципліни «Теорія етнології» використовуються такі методи навчання:

Пояснювально-ілюстративний метод. Аспіранти здобувають знання, слухаючи розповідь, лекцію, з навчальної або методичної літератури, через екранний посібник у "готовому" вигляді. Сприймаючи й осмислюючи факти, оцінки, висновки, вони залишаються в межах репродуктивного (відтворювального) мислення. Такий метод якнайширше застосовують для передавання значного масиву інформації. Його можна використовувати для викладення й засвоєння фактів, підходів, оцінок, висновків.

Репродуктивний метод. Ідеться про застосування вивченого на основі зразка або правила. Діяльність тих, кого навчають, є алгоритмічною, тобто відповідає інструкціям, розпорядженням, правилам - в аналогічних до представленого зразка ситуаціях.

Метод проблемного викладення. Використовуючи будь-які джерела й засоби, педагог, перш ніж викладати матеріал, ставить проблему, формулює пізнавальне завдання, а потім, розкриваючи систему доведень, порівнюючи погляди, різні підходи, показує спосіб розв'язання поставленого завдання. Аспіранти стають ніби свідками і співучасниками наукового пошуку.

Частково-пошуковий, або евристичний метод. Його суть - в організації активного пошуку розв'язання висунутих педагогом (чи самостійно сформульованих) пізнавальних завдань або під керівництвом педагога, або на основі евристичних програм і вказівок. Процес мислення набуває продуктивного характеру, але його поетапно скеровує й контролює педагог або самі аспіранти на основі роботи над програмами (зокрема й комп'ютерними) та з навчальними посібниками. Такий метод, один з різновидів якого є евристична бесіда, - перевірений спосіб активізації мислення, спонукання до пізнання.

Дослідницький метод. Після аналізу матеріалу, постановки проблем і завдань та короткого усного або письмового інструктажу ті, кого навчають, самостійно вивчають літературу, джерела, ведуть спостереження й виміри та

виконують інші пошукові дії. Ініціатива, самостійність, творчий пошук виявляються в дослідницькій діяльності найповніше. Методи навчальної роботи безпосередньо переходять у методи, які імітують, а іноді й реалізують науковий пошук.

6. Методи контролю:

Оцінювання аспірантів здійснюється на основі модульно-рейтингової системи за шкалою від 0 до 100 балів. Остаточний рейтинг складається з рейтингу роботи аспіранта упродовж семестру та його рейтингу індивідуальну наукову роботу. Рейтингова оцінка знань аспірантів з курсу визначається за сумою балів, отриманих аспірантами за працю на практичних заняттях, самостійну творчу домашню роботу і тестування та за залік. Це відповідно **60 балів за роботу в семестрі та 40 балів за наукову роботу.**

Лекції: Передбачають систематичний і послідовний виклад навчального матеріалу. Відвідування лекцій для аспірантів є обов'язковим. Присутність та активність складають 30 % семестрової оцінки (**максимально 30 балів**)

Семінарські заняття охоплюють **20%** від семестрової оцінки; максимальна кількість – **20 балів**, що проводяться за результатами вивчення змістовних модульних частин навчального курсу.

Домашня творча письмова робота (**максимально 40 балів**), що виконується на одну з обраних тем. Обсяг роботи – не менше 8–10 друкованих сторінок. Захист та рецензія міні-проекту – 10 % (**максимально 10 балів**)

Якщо за результатами модульно-рейтингового контролю аспірант отримав менше 50 балів то він не допускається до заліку і вважається таким, що не виконав усі види робіт, які передбачаються навчальним планом на семестр з даної дисципліни та зобов'язаний виконати додаткові завдання з погодженням з викладачем або випускаючим відділом. У разі отримання аспірантом менше 24 балів, він повинен повторно пройти навчальний курс.

7. Розподіл балів, що присвоюється аспірантам

Оцінювання знань аспірантів здійснюється за 100-бальною шкалою. Максимальна кількість балів при оцінюванні знань за успішність становить 100 балів.

Практичні заняття, поточне тестування та самостійна робота				Сума
Семінарські заняття	Самостійна творча робота	Захист та рецензія мініпроекту	Відвідуваність та активність	
20	40	10	30	100

Сумарна оцінка (сума поточних і екзаменаційних балів) виставляється за 100 бальною шкалою (університету, національною та ECTS):

8. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90–100	A	відмінно	
81-89	B	дуже добре	
71-80	C	добре	
61-69	D	задовільно	
51-60	E	достатньо	
25-50	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	
0-24	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	

9. Рекомендована література

Основна:

1. Балущок В. Формування об'єктивної основи для етногенезу українців // Народна творчість та етнографія. – 2000. – № 1. – С. 32–40.
2. Баран В. Становлення ранньосередньовічних слов'янських культур та основні шляхи розселення слов'ян // Записки НТШ. – Львів, 1993. – Т. ССХХV.
3. Боряк О. О. Україна: етнокультурна мозаїка. – Київ: Либідь, 2006. – 328 с.
4. Гошко Ю. Г. Населення Українських Карпат XV–XVIII ст. Заселення. Міграції. Побут / Ю. Г. Гошко. – Київ : Наукова думка, 1976. – 204 с.
5. Зеленин Д. К. Восточнославянская этнография / Д. К. Зеленин. – Москва : Наука, 1991. – 507 с.
6. Козак Д. Н. Особливості етнічної історії Східнокарпатського регіону в латенський час і в перших століттях нашої ери / Д. Н. Козак // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1999. – Т. 1 : Археологія та антропологія. – С. 163–226.
7. Макарчук С. А. Етнічна історія України: навч. посіб. – Київ: Знання, 2008. – 471 с.
8. Макарчук С., Турій О. Український етнос (історичний розвиток). – Львів: Світ, 1990.
9. Мала енциклопедія етнодержавознавства. – Київ: Генеза, 1996. – 942 с.
10. Нидерле Л. Славянские древности / Л. Нидерле. – Москва : Издательство иностранной литературы, 1956. – 450 с.
11. Павлюк С. Походження українського народу у контексті традиційної культури. Лекції спецкурсу з етнополітології / Степан Павлюк. – Львів, 2006. – 84 с.
12. Павлюк С. Словник основних понять і термінів з теорії етнології / Степан Павлюк. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2008. – 256 с.

13. Павлюк С. Етногенеза українців: спроба теоретичної реконструкції. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2006. – 247 с.
14. Сегеда С. Історична динаміка етнічного складу населення України // Досвід України в галузі прав національних меншин. – Київ: Либідь, 1994. – С. 7–16.
15. Сегеда С. У пошуках предків. Антропологія та етнічна історія України / С. Сегеда. – Київ : Наш час, 2012. – 462 с.
16. Тиводар М. Етнологія: навч. посіб. для студ. іст. спец. вищих навч. закл. / М. Тиводар. – Львів: Світ, 2004. – 624 с.

Допоміжна:

17. Алексеев В. П. Етногенез: Учебное пособие. – Москва: Высшая школа, 1986. – 138 с.
18. Балашок В. Етнічна ситуація на слов'янських землях України в епоху Київської Русі // Народна творчість та етнографія. – 2004. – С. 46–57.
19. Баран В. Д. Східнокарпатський регіон у V–VII ст. н. е. / В. Д. Баран // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 1999. – Т. I : Археологія та антропологія. – С. 263–308.
20. Баран В. Д. Черняховская культура / В. Д. Баран, Б. В. Магомедов // Археология Украинской ССР. – Киев : Наукова думка, 1986. – Т. III : Раннеславянский и древнерусский периоды. – С. 70–100.
21. Вакуленко Л. В. Населення Східних Карпат в пізньоримський час / Л. В. Вакуленко // Етногенез та етнічна історія Українських Карпат. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1999. – Т. I : Археологія та антропологія. – С. 227–262.
22. Вівчарик М. М., Капелюшний В. П. Українська нація: витоки, становлення, сьогодення. – Київ: Наука, 2003.
23. Вовк Х. К. Студії з української етнографії та антропології / Хведір Вовк. – Київ : Мистецтво, 1995. – 336 с.

24. Глушко М. Методика реконструкції об'єктів культури населення України доісторичного періоду (досвід етнологів) / Михайло Глушко // Археологічні дослідження Львівського університету. – Львів, 2006. – Вип. 9. – С. 193–210.
25. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – Київ: Либідь, 1991. – 67 с.
26. Заставний Ф. Д. Українські етнічні землі. – Львів: Світ, 1993. – 175 с.
27. Залізняка Л. Походження українців за даними сучасної етнології // Дзеркало тижня. – 2007. – № 24. – С. 21.
28. Зан М. Етнічні процеси на Закарпатті в сучасну добу // Народна творчість та етнографія. – 2010. – № 1. – С. 31–42.
29. Етнічна історія давньої України / П. П. Толочко, Д. Н. Козак, О. П. Моця та ін. – Київ, 2000. – 276 с.
30. Ісаєвич Я. Походження українців: історіографічні схеми і політика // Матеріали до української етнології. – Київ, 1995. – № 1 (4).
31. Крип'якевич І. П. До питання про національну самосвідомість українського народу в кінці XVI – на початку XVII ст. // Український історичний журнал. – 1996. – № 7. – С. 34–39.
32. Мишко Д. І. Звідки пішла назва «Україна» // Український історичний журнал. – 1996. – № 7. – С. 45–56
33. Нельга О. Теорія етносу. Курс лекцій. – Київ: Тандем, 1997. – 367 с.
34. Огульчанський Ю. Етнічна структура українського суспільства: уявні та дійсні проблеми. – Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 68 с.
35. Павлюк С. П. Народна агротехніка українців Карпат другої половини XIX – початку XX ст. – Київ: Наукова думка, 1986. – 171 с.
36. Павлюк С.П. Традиційне хліборобство України: агротехнічний аспект. – Київ: Наукова думка, 1991. – 224 с.
37. Петров В. Походження українського народу. – Київ: Фенікс, 1992. – 192 с.
38. Приходнюк О. П. Східні Карпати у VIII–IX ст. / О. П. Приходнюк // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. – Львів :

Інститут народознавства НАН України, 1999. – Т. I : Археологія та антропологія. – С. 309–340.

39. Сілецький Р. Проблема типології опалювальних пристроїв стародавнього житла в Україні (конструктивно-функціональні особливості печі) / Роман Сілецький // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 2001. – Т. 242 : Праці Секції етнографії і фольклористики. – С. 230–247.
40. Ткаченко О. Мова Київської Русі: вузол історико-лінгвістичних і політико-ідеологічних проблем // Історія української мови. – Київ, 1996.
41. Фігурний Ю. Основні версії походження українського етносу: фаховий українознавчий аналіз // Українознавство. – 2010. – № 3. – С. 213–220.
42. Тиводар М. Етнографічна мозаїчність українців Закарпаття // Закарпаття : народознавчі роздуми / Михайло Тиводар. – Ужгород : Карпати, 1995. – С. 179–205.
43. Тиводар М. Етнодемографічні процеси на Закарпатті (I – початок III тисячоліття) // Народна творчість та етнографія. – 2010. – № 1. – С. 4–31.
44. Худаш М. Походження імен та релігійно-міфологічні функції давньоруських і спільнослов'янських язичницьких божеств / Михайло Худаш. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2012. – 1061 с.
45. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – Київ, 2005.